

I. úsek bus Krupá - Side 3.060 km:

1. sobota 5.7.2003, 870 km, 14 1/2 hodiny: Krupá:5.30 -
Praha:80/7.00 - Brno:200/10.00 - Bratislava:150/12.30 -
SK.Rusovce/H.Rajka:15/12.45-13.30 - Győr:65/14.30 -
Budapest:180/17.00 - Kecskemet:90/18.30 - Szeged:90/20.00.

2. neděle 6.7.2003, 620 km, 14 hodin: Szeged:6.00 -
H.Röszke/YU.Horgoš:20/6.30-7.30 - Subotica:30/8.00 - Novi
Sad:100/10.00 - Beograd:80/11.15 - Niš:230/15.00 - Pirot:60/16.30
- YU.Dimitrovgrad/BG.Dragoman:30/17.00-18.30 - Sofia:70/20.00.

3. pondělí 7.7.2003, 520 km, 13 hodin: Sofia:6.00 -
Plovdiv:130/8.00 - Haskovo:80/10.00 - Harmanli:40 - Svilengrad:50
- BG.Kapitan Andreevo/TR.Kapikule:10/12.00-15.00 - Edirne:30 -
Gelibolu:180/19.00.

4. úterý 8.7.2003, 500 km, 12 1/2 hodiny: Gelibolu:7.00 -
**Eceabat:50/8.00-11.00 - Canakkale:10 - Edremit:150/15.00 -
Izmir:210/18.00 - Selcuk:80/19.30.

GELIBOLU YARIMADASI MILLI PARKI. Národní historický park zřízený 1985 na jihu Gallipolského poloostrova. Zahrnuje místa spojená s nejkrvavější bitvou v tureckých dějinách - s tzv. Gallipolskou operací 19.2.1915-9.1.1916. Desítky hřbitovů tureckých a dohodových vojáků.

Turecko, jež 31.10.1914 vstoupilo do 1. světové války na straně centrálních mocností, čelilo invazi Dohody, která usilovala o ovládnutí úžin Dardanel a Bosporu a tím o otevření volné cesty do spojeneckého Ruska. Velení Dohody ale tureckou armádu (vycvičenou německými důstojníky a vedenou německým generálem Limanem von Sanders) lehkovážně podcenilo a vážně chybovalo i v koordinaci akcí vlastních námořních a pozemních sil. Vojenské operace byly zahájeny 19.2.1915 ostřelováním tureckých pobřežních pevností těžkými děly ze zakotvených bitevních lodí. Po něm následoval 18.3.1915 námořní útok. Dohodová plavidla (celkem 16 bitevních lodí) však narazilo na turecké miny a těžkou kanonádu. 3 lodě byly potopeny a 3 další silně poškozeny. Po 4 hodinách se spojenecká flota obrátila na ústup (18.3. se v Turecku slaví jako Den vítězství).

Po neúspěchu námořní operace přistoupilo dohodové velení k nové strategii. Rozhodlo se zničit turecké pevnosti pozemním útokem z týlu. 25.4.1915 se na Gallipolském poloostrově vylodily dva expediční sbory - v zátokách Seddülbahir (na jihu) a Ariburnu (na jihozápadě). Zastihly však Turky připravené. Dohodový útok byl po několika kilometrech zastaven a neposunul se vpřed ani po následujících krvavých bojích. Nový impuls mělo přinést vylodění dalšího výsadku 6.8.1915 v zátoce Suvla (severně od Ariburnu). Záměrem akce bylo dobýt strategický hřbet Sari Bair stále držený Turky. Po dvou dnech útoku prožívala turecká obrana nejtěžší chvíle. Až na nejvyšší bod Kocacimentepe (296m) ztratila celý hřbet Sari Bair - tehdy dohodové jednotky postoupily nejhluběji do gallipolského vnitrozemí (8 km). 10.8. přivodil nečekaný zvrát velitel bránících tureckých jednotek plukovník Mustafa Kemal (Atatürk). Osobně vedl odvážný útok na bodáky na nedalekou kótu Conkbayiri (262m) - sám byl zasažen střepinou granátu, život mu zachránil hodinky v náprsní kapse. Turci znovu ovládli strategický hřbet a překvapeného nepřítele zahnal zpět k pobřeží

(1.4.1916 byl Mustafa Kemal za hrdinství na gallipolském bojišti povýšen do hodnosti generála). Ani následné dohodové akce neměly potřebnou razanci a nedokázaly tureckými pozicemi otřást.

Vstupem Bulharska do války na straně centrálních mocností (14.10.1915) a pádem Srbska (24.11.1915) získalo Turecko přímý pozemní styk s Německem a pravidelný přísun munice. Šance Dohody na úspěch na gallipolském bojišti se natolik zmenšila, že se její velení rozhodlo operaci ukončit. 19.12.1915-9.1.1916 byli všichni dohodoví vojáci (za tichého souhlasu Turecka) evakuováni. Krvavých a bezvýsledných bojů na gallipolských bojištích se zúčastnilo dohromady více než 1 milion vojáků. Ztráty na obou stranách byly děsivé - Turecko 86.692 padlých a 164.617 raněných, Dohoda 43.870 padlých a 97.037 raněných.

Pozn.: Gallipolská operace byla první bojovou akcí, v níž byly nasazeny vojenské jednotky Austrálie a Nového Zélandu (ANZAC - Australian and New Zealand Army Corps). 25. duben se v těchto zemích slaví jako státní svátek (ANZAC Day). Austrálie vyslala asi 60.000 vojáků (8.709 padlých a 19.441 raněných), Nový Zéland asi 9.000 vojáků (2.701 padlých a 4.852 raněných).

1. Pahorek Conkbayiri (262m). (A) Masívní novozélandský obelisk se jmény 856 vojáků "z nejbližší končiny Země", kteří padli v srpnu 1915 (8.8. novozélandské jednotky pahorek dobyly).

(B) Bronzová socha Atatürka (Conkbayiri Atatürk Memorial). Stojí na místě, kde byl Atatürk 10.8.1915 zasažen střepinou.

(C) Turecký památník (Conkbayiri Mehmetcik Memorial). Ve formě pěti kamenných monolitů představujících prsty ruky obrácené k Bohu. Oslavuje hrdinství tureckých vojáků pod Atatürkovým velením ("Nepřikazuji vám bojovat, přikazuji vám padnout").

(D) Rekonstruované turecké a novozélandské zákopy na linii ze srpna 1915.

2. Kabatepe. Informační centrum.

3. Mys Helles. Překrásný výhled.

(A) Britský obelisk. Popsán 20.763 jmény padlých Britů.

(B) Francouzský hřbitov s hroby 3.000 padlých francouzských vojáků. Prý jeden z nejdojemnějších památníků na gallipolském bojišti. V těsných řadách se táhnou stovky černých křížů opatřených jmenovkami.

(C) Hlavní turecký památník (Canakkale Şehitleri Memorial). 40m vysoký kamenný baldachýn. V kryptě malé muzeum. Na přilehlém hřbitově symbolicky pohřbeno 600 tureckých vojáků reprezentujících všechny provincie tehdejší Osmanské říše.

Pozn.: Dardanely. 120,5 km dlouhá úžina spojující Egejské a Marmarské moře. Šířka 1,3-18,5 km, hloubka 53-106m. Připomíná širokou řeku. Silný proud způsoben různým obsahem solí ve vodách spojených moří. Na povrchu protéká méně slaná voda z Marmarského moře (2,4-2,6%) do Egejského (3,8-3,9%), při dně proniká slanější voda opačným směrem. Již -481 vybuodoval perský král Xerxes přes úžinu pontonový most, po němž převedl svoji obrovskou armádu během tažení do Řecka (bitva u Thermopyl a Salamíny). Ve starověku se Dardanely nazývaly Helléspontos podle bájné hrdinky Helly, dcery orchomenského krále Athamanta a bohyně oblaků Nefely. Hellé měla i se svým bratrem Frixem neradostné dětství, protože otec jim přivedl macechu Ínó, která je nenáviděla. Aby se nevlastních dětí zbavila, vymyslela si složitý plán: dala usušit zrní připravené k setbě, takže se neurodilo a v zemi nastal hlad, pak přemluvila Athamanta, aby vyslal posly do delfské věštírny pro radu, co dělat, a tyto posly podplatila, aby přinesli odpověď, že bohové si žádají obětovat Frixa. Athamás se po těžkém boji mezi otcovskou láskou a vladařskou povinností rozhodl

požadovanou oběť přinést. Když pak přivedl Frixu k obětnímu oltáři, bohyně Nefelé zasáhla. Poslala do Orchomenu létajícího berana se zlatým rounem, který vzal Frixu a Hellu na záda a odletěl s nimi daleko na východ. Za letu nad mořskou úžinou, která odděluje Evropu od Asie, se však Hellé na beranu neudržela a spadla do hlubin. Frixos ji nemohl zachránit, ale na její paměť nazval vody, v nichž zahynula, Helliným mořem (Helléspontos). Frixos se dostal na zlatém beranu až k ústí řeky Fásidy v daleké Kolchidě pod Kavkazem. Jeho příběhem začíná rozsáhlý cyklus mýtů o Argonautech.

Marmarské moře. Starověký Propontis. 11.472 km² (Středočeský kraj 11.014 km²), hloubka až 1355m.

EFES. Pozůstatky antického města Efesos, jež patří mezi nejzachovalejší antické ruiny na světě. Po Istanbulu turisty nejnavštěvovanější místo v Turecku. Ve starověku rušný přístav v ústí řeky Kaystros (Küçük Menderes). Byl osídlen již v -11. století. Efesos těžil z výhodné polohy (brána Orientu) a patřil k nejvýznamnějším hospodářským střediskům antického světa (nesmírné bohatství dával najevo výstavností a přepychem). Od -133 správní centrum římské provincie Asia. Tehdy se Efesos řadil s 250.000 obyvateli mezi největší města římské říše. Postupně zanášený přístav (dnes Efesos 9km od moře) tlumil hospodářský význam a vedl k trvalému vyliďňování. Na konci byzantské éry se Efesos proměnil v opuštěnou mokřinu. Vykopávky zahájeny 1866. Od 1894 provádí výzkum tým rakouských archeologů.

1. Divadlo. Největší stavba města. Průměr 130m. 66 řad sedadel pro 25.000 diváků. Současná podoba z 2. století. Dobře zachovaná orchestra (jeviště) a skéna (budova, v níž se herci převlékali a z níž vycházeli na jeviště). Z vrchu krásný rozhled.

2. Celsova knihovna. Dokončena 117. Pojmenována na počest správce provincie Asia Tiberia Julia Celsa. Ve své době schraňovala 12.000 písemných svitků (262 vypálena Góty). 1970-1978 rekonstruována (použito 70% původních stavebních dílů). Ve výklencích sochy čtyř patronek vzdělanosti (originály ve Vídni) - Sophia (moudrost), Episteme (znalost), Ennoia (nadání) a Arete (rozum).

3. Terasovité domy. Zbytky výstavných domů tehdejší honorace na svazích Slavičí hory. Dochovány fresky na zdech a mozaiky na podlahách z období rané byzantské říše.

4. Hadriánův chrám. Dokončen 138. Postaven na počest císaře Hadriána bohatým občanem Quintillem. Rekonstruován. Na obloucích před vchodem hlavy Týché (bohyně šťastné náhody) a Medúzy, které měly ochraňovat chrám před zlou mocí.

5. Veřejné záchody. V úzké zastřešené uličce pod lázněmi Scholastika. Bývaly propojeny s nevěstincem, na který upozorňuje značka pod kovovou podpěrou (otisk chodidla s hlavou ženy).

6. Odeion. Postaven ve 2. století ctěným občanem Vediem Antoniem a jeho ženou Flavií. 27 řad sedadel pro 1400 diváků. Rekonstruován.

Pozn.: Vně okrsku antického města (vlevo od cesty do Selcuku) stával Artemidin chrám, kdysi jeden ze sedmi divů světa. Dnes již jen skromné zbytky - vztyčen jediný z původních 127 sloupů. Chrám dokončený -440 udivoval svými neobyčejnými rozměry (106x55m). Stal se vzorem pro athénský Parthenón i římský Kapitol. Do dějin vstoupil -356, když byl vypálen šílencem Hérostratem. 1869 objeven anglickým inženýrem Johnem Turtlem

Woodem po šestiletém bádání.

5. středa 9.7.2003, 550 km, 12 hodin: Selcuk:6.30 -
Aydin:60/7.30 - Denizli:130 - **Pamukkale:20/10.30-12.30 -
Antalya:260/17.00 - Side:80/18.30.

PAMUKKALE. Doslova Bavlňený hrad. Jediněčný přírodní úkaz zapsaný v seznamu UNESCO. Bělostné, terasovitě uspořádané hráze z vysráženého travertinu (sladkovodního vápence biologického původu), v nichž proudící voda vytváří jezírka, vodopády a kaskády. Důsledek postvulkanické činnosti nedaleké vyhaslé sopky Honaz Dagi (2528m). Magmatické teplo ohřívá v hlubinách pramenitou vodu, která pod velkým tlakem jímá kysličník uhličitý a mění se na teplou kyselinu uhličitou. Cestou na povrch louhuje horniny, jimiž prochází, a pohlcuje z nich různé prvky, především vápník. Ochlazováním na povrchu a chemickou reakcí vyvolanou mikrobiologickými organismy (rozsivkami a bakteriemi) se vápník z vody opět vylučuje a to ve formě nerozpustného uhličitánu vápenatého. 35oC až 38oC teplé prameny vyvěrají na 4 místech (dohromady 250 l/sec). Vápencová vrstva, kterou vytvořily, je asi 2500m dlouhá, 300m široká a až 160m silná. Odhaduje se, že obsahuje asi 200 mil. m³ travertinu (denně se vysráží asi 6 m³ kamene). V současné době je chůze po terasách přísně zakázána, pohyb je omezen pouze na hlavní stezky kolem. Pokud je vstup na usazeniny umožněn, pak zásadně bez bot.

Hierapolis. Ruiny antického města na plošině těsně nad vápencovými kaskádami Pamukkale. Hierapolis založeno -190 pergamonským králem Eumenem II. Od -129 v rukou Římanů, kteří ho přebudovali na věhlasné lázně (zdejší prameny léčí nemoci srdce, poruchy centrálního nervového systému, těžkosti zrakové a pohybové). Největší rozkvět ve 2. století. Po zemětřesení 1054 Hierapolis opuštěno. Archeologický průzkum zahájen 1887.

1. Apollónův chrám. Ruiny ze 3. století. Pod chrámovými zdmi se ve skále nachází pověstné Plutonium - kultovní místo boha Plútóna (vladaře podsvětí) v jeskyni zamořené přírodním jedovatým plynem. O obřadech v jeskyni se zmiňuje již zeměpisec Strabón (1. století). Místní kněží zřejmě používali nějakou zvláštní techniku dýchání.

2. Divadlo. Nejzachovalejší stavba bývalého města. Současná podoba z 2. století. 46 řad sedadel pro 7.000 diváků. Z vrchu výhled.

3. Kostel sv. Filipa. Byzantský kostel z 5. století na místě, kde byl 80 umučen apoštol Filip.

4. Severní nekropole. Patří mezi největší a nejzachovalejší antická pohřebiště v Anatolii. Dochováno přes 1200 hrobek podél bývalé cesty do Efezu (v délce asi 2 km).

ANTALYA. 379.000 obyvatel. Krajské město nad zálivem Antalya Körfezi. Antická Attaleia.

1. Hidirlik Kulesi. Bývalý maják z 2. století. Výška 17m.

2. Kesik Minare (Zlomený minaret). Ve 13. století byl přistavěn k mešitě, která bývala křesťanským kostelem (od 5. století) a ještě před tím římským chrámem (od 2. století). Část minaretu se zřítily při požáru v 19. století (shořela dřevěná výztuha).

3. Hadriánova brána. Triumfální oblouk z 130 postavený na počest císařovy návštěvy. Po stranách dvě věže. Jižní Julia Sancta pochází z Hadriánovy doby, severní dokončena teprve

Seldžuky.

4. Yivli Minare. Flétnový minaret z 1372. 38m vysoký symbol města. Vévodí komplexu staveb včele s mešitou (první v Anatolii s více kopulemi) a medresou. Dnes celek etnografickým muzeem.

II. úsek cyklo Side - Trabzon 1.484 km:

6. čtvrtek 10.7.2003, 94 km: **Side:10.00 -
**Manavgat(20):7/11.00 - Taskesigi:21/13.00 - Murtici:29/15.30 -
Akseki(1150):37/18.30.

SIDE. 4.000 obyvatel. Jedno z nejvyhledávanějších letovisek turecké riviéry - desítky hotelů, kilometry písečných pláží. V antice významný přístav. Side založeno v -7. století. Ve 2. a 3. století, kdy bohatlo obchodem s otroky, mělo 60.000 obyvatel. Antickým ruinám roztroušeným v současné zástavbě vévodí římské divadlo pro 15.000 diváků. Na rozdíl od tehdejších divadel, která se budovala ve svahu, je sídské vystavěno na volné ploše a podepřeno masívními klenbami. Symbolem města pět vztyčených sloupů Apollónova chrámu v přístavišti (oblíbené místo fotografů při západu slunce).

MANAVGAT. 5 km nad městem nevysoký vodní skok (Selalesi) na stejnojmenné říčce.

7. pátek 11.7.2003, 86 km: Akseki:8.00 - Cankurtaran
Gecidi(1525):5 - Cakilli Gecidi(1135):15/10.00 - Cevizli(1050):4
- Teke Gecidi(1320):7/11.30 - Bademli Gecidi(1390):11 -
Bademli:2/12.30 - Üstünler:42/16.00.

8. sobota 12.7.2003, 105 km: Üstünler:8.00 -
**Beysehir(1112):20/10.00-12.00 - Sariköy:18/13.30 -
odb.Yenidogan:15/14.30 - odb.Kizilören:22/16.00 -
Türbesi(1460):30/18.30.

BEYSEHIR. 20.000 obyvatel. Staré obchodní město na strategické kupecké cestě z Konye do Izmiru. Pravděpodobně antické Parlais. Stavební rozmach města kulminoval na přelomu 13. a 14. století, kdy se stalo centrem nezávislého emirátu ovládaného dynastií Esrefoglu.

1. Esrefoglu Camii. Mešita z 1299 založená emírem Süleymanem Esrefoglu. Stojí přímo na břehu jezera Beysehir Gölü. Patří k nejkrásnějším seldžuckým stavbám v Anatolii. Pozoruhodný severní portál. Interiér zhotoven ze dřeva. 42 sloupů z cedrového dřeva (o průměru 40cm a výšce 7,5m) nese zajímavý strop. Nápadný mimbar (kazatelna) také vyřezán ze dřeva. Typický seldžucký mihráb vyzdoben tyrkysovými, černými a bílými kachlí.

2. Esrefoglu Türbesi. Hrobka na východní straně mešity. Náleží zakladateli mešity emírovi Süleymanovi Esrefoglu (+1320). Pozoruhodný interiér.

3. Bedesten. Krytý seldžucký bazar severně od mešity. Šest kopulí. Od 1998 muzeum.

Pozn.: Beysehir Gölü. Třetí největší jezero v Turecku. 1116 m/m. 656 km² (okres Beroun 662 km²), 45x25 km. Hloubka 3-8 m. 22

ostrovů. Tyrkysová barva vody způsobena vyšším obsahem sody (nepitná). Jezero bohaté na ryby - především kapři.

9. neděle 13.7.2003, 73 km: Türbesi:8.00 -
**Konya(1016):11/9.30-13.00 - odb.Ortakonak:24 [--> 5 km severně
**Sadeddin Hani]:15.30-16.00 - odb.Akörenkisla:38/18.30.

KONYA. Krajské a osmé největší město Turecka, 510.000 obyvatel. Konya obklopena velkoryse zavlažovanou stepí, která patří k nejúrodnějším oblastem Anatólie ("obilnice Turecka"). Významné poutní místo (hrobka mystického vůdce Celáleddína Rúmího zvaného Mevlana). Věhlasná výroba koberců (již od 13. století). Antické Iconium. V době Seldžuků (1097-1466) hlavní město Rúmského sultanátu a později Karamánovského emirátu. Sultán Kilic Arslan (1153-1192) založil v Konyi a Aksaray první medresy v Anatólii.

Pozn.: Seldžukové. Dynastie vojevůdců tureckého kmene Oghuzů, která od 11. do 13. století ovládala západní a střední Asii. Cestu do Anatólie Seldžukům otevřel 1071 vojevůdce Alp Arslan zdrcujícím vítězstvím v bitvě u Mantzikertu (u jezera Van) nad byzantským císařem Romanem IV. Již jeho nástupce Malik Shah (1072-1092) musel čelit rozpadu mohutné seldžucké říše, když soukmenovci pod vedením Süleymana bin Kutalmis (+1086) vyhlásili 1077 v Anatólii nezávislý Rúmský sultanát se sídlem v Izniku. Malik Shah sice jednotu říše vítězstvím nad Süleymanovými syny 1086 v bitvě u Aleppa obnovil, ale jeho smrt odstartovala nové spory. Süleymanův syn Kilic Arslan I. vzkřísil Rúmský sultanát a své státy vyhlásily i vedlejší větve Seldžuků v Sýrii, Iráku, Chorásámu a Kermánu.

Úhlavním nepřítelem Rúmského sultanátu se stala Byzantská říše. 1097 Seldžukové ztratili Iznik (za přispění křižáků) a sídlo země museli přesunout do Konye. Přesto bylo jen otázkou času, než Byzantinci svůj vliv v Malé Asii nadobro ztratí. Do pozice silnějšího Seldžuky definitivně posadilo vítězství 1176 v bitvě u Myriokephalonu (u Denizli), v níž sultán Kilic Arslan II. porazil byzantského císaře Manuela I.

Za vlády sultána Alaeddina Keykubada (1219-1236) stál Rúmský sultanát na vrcholu moci a ovládal prakticky celou Malou Asii. Ovšem krátce po Keykubadově smrti se objevil nový a nebezpečnější soupeř - Mongolové na východě. 1243 mongolská vojska porazila armádu sultána Keyhusreva II. v bitvě u Köse Dagu a uzemí Malé Asie se dostalo pod vliv mongolské dynastie Ílhánů, která panovala v sousední Persii (až do 1334). Rúmský sultanát se rozpadl na drobné celky (bejliky) spravované vlastními vládci. Jako nejsilnější se ukázaly dva - Karamánovský emirát se sídlem v městě Karaman (založen 1256 Karaman Begem, 1320 pohltil Konyu) a Osmanský emirát se sídlem v městě Sögüd (založen 1299 Osmanem I.). Po zániku říše Ílhánů se k nim 1378 zařadil i akkoyumský stát vytvořený tureckým kmenem Akkoyumů na horním toku Tigridu se sídlem v Diyarbakiru. 1467 akkoyumský vládce Uzun Hasan završil dobývání rozlehlého území od Kaspického moře po Sýrii a od Ázerbájdžánu po Bagdád a snil o tom, že sjednotí všechny Turky, čímž se rázem postavil proti stejně ambiciózní Osmanské říši. Spor mezi oběma soky vyhrotil bratrovražedný boj o vládu nad Karamánovským emirátem, který vzplál 1464 po smrti emíra Ibrahima. Toto soupeření, do něhož byly oba rivalové zapojeni, neboť každý podporoval opačného Ibrahimoova potomka, Osmané vyřešili tím, že 1466 Karamánovský emirát obsadili. Otázku, kdo

je v Malé Asii nejsilnější, zodpověděla až bitva u Otlukbeli 1473, v níž osmanský sultán Mehmet I. porazil vojsko Uzun Hasana. Do područí Osmanů tak padlo území Malé Asie až po řeku Eufrat.

1. Alaeddin Tepesi. Městský park na místě původní akropole.

(A) Alaeddin Camii. Příklad tzv. sloupové mešity z 1130–1221. Pozoruhodný zevnějšek, zvláště severozápadní průčelí, v jehož zdivu zabudovány mramorové sloupy rozdílných velikostí. Vnitřní prostor rozdělen 42 antickými sloupy, které podpírají dřevěný strop. Uprostřed modlitební výklenek, vyřezávaná kazatelna z 1155 a modrými dlaždicemi obložené sarkofágy, v nichž uloženi sultáni Masud (1116–1156), Keyhussev I. (1192–1196) a Kilic Arslan IV. (1248–1265) i s rodinnými příslušníky. Na nádvoří desetiboké mauzoleum s pyramidovou střechou, v němž pohřben sultán Kilic Arslan II. (1156–1192). V sousedství mešity skromné zbytky rezidence seldžuckých sultánů.

(B) Ince Minare Medresesi. Medresa z 1260–65. Štíhlý minaret poškozen bleskem 1901. Nádhernou dekorací bohatě zdobený portál na hlavním průčelí. Dnes muzeum dřevorezby a kamenorytectví. Většina exponátů pochází z nedalekého seldžuckého paláce.

(C) Karatay Medresesi. Islámský teologický seminář z 1251. Pozoruhodný portál připomínající vchod do kočovného stanu. Tzv. kopule hvězd, v níž nebe znázorněno zlatými, modrými a černými dlaždicemi. Dnes muzeum keramiky.

2. Mevlana Tekkesi. První útulek řádu tančících dervišů.

Založen Mevlanou (+1273). Většina dnešních budov pochází ze 16. století. Od 1927 muzeum. Orientaci napomáhá charakteristická drážkovaná tyrkysová věž nad Mevlanovou hrobkou.

Pozn.: Řád tančících dervišů. Islámské mystické bratrstvo, které po 1244 založil duchovní vůdce Celáleddín Rúmí zvaný Mevlána (1207–1273). Jeho členové věří, že se mohou setkat s Bohem za extáze vyvolané vířivým symbolickým tancem (zvaným sema), jehož pohyby Mevlana stanovil. Každá figura má symbolický význam, nic není náhodné. Tanečníci rotují kolem své osy a neustále zvyšují tempo, až upadnou do extáze.

(A) Cely podél jižní a západní strany nádvoří. V nich se derviši modlili a meditovali. Než bylo novicům povoleno odejít do ústraní v celách, museli 1001 dní manuálně pracovat ve vývažovných pro chudé.

(B) Semahane. Kruhový sál, kde se tančil rituální tanec sema. Vystaveny původní dervišské hudební nástroje (včetně tradiční rákosové flétny zvané nea, kterou novicům věnovali jejich duchovní učitelé). Součástí expozice i originální text zbožné básně Mathnawí, kterou složil Mevlana, a sbírka hedvábných a bavlněných koberců (500 let starý hedvábný kobereček ze seldžucké Persie prý nejkrásnější na světě – obsahuje 144 smyček na 1 cm² a byl tkán 5 let).

Pozn.: Mathnawí. Poéma o 45.000 verších. Zabývá se odloučením duše od Boha (buď před tělesnou nebo po tělesné smrti). Začíná slovy – Slyš, jak rákosová flétna vypráví příběh a nařiká odloučením: Od chvíle, kdy mě uřízli od stonku, můj nářek vhání slzy do tváře mužů a žen. Hledám srdce rozervané odloučením, abych do něho vlila bolest touhy ...

(C) Mauzoleum Mevlany. Významné poutní místo. Poutníci si před vchodem zouvají boty a v pomalém zástupu se šourají k hrobce, kde pronášejí nařikavé a vášnivé modlitby. Na Mevlanově hrobce, která se pozná podle bílého turbanu u hlavy, leží vysoký klobouk z velbloudí srsti – symbol tančících dervišů. Vedle jsou pohřbeni jeho příbuzní, otec Baháuddin Veled vstoje. Legenda praví, že když zde byl 1273 Mevlana pohřben, Veledova hrobka se vztyčila,

čímž otec vyjádřil úctu synovi (opačný zvyk, že se syn postaví, když otec vejde do místnosti, se v Turecku stále dodržuje). Zajímavá je hrobka ležící hned vedle Mevlanovy. Patří jeho křesťanskému příteli a názorně ukazuje ovzduší tolerance, které tehdy v Konyi panovalo.

3. Selimiye Camii. Mešita z 1566-1574. Považována za jeden z vrcholů osmanského stavitelství.

SADEDDIN HANI. Pozoruhodná karavanseráj z 1236.

10. pondělí 14.7.2003, 108 km: odb.Akörenkisla:8.00 - Kizören:10 [--> 4 km severně **Obruk]:9.00-10.00 - odb.Esmekaya:28/12.00 - **Sultanhani(945):9/12.30-13.30 - odb.Yenikent:21/15.00 - **Aksaray(980):24/16.30-17.30 - Mamasim Baraji:16/18.30.

OBRUK. Zbytky vesnice opuštěné před několika desítkami let. Poblíž ruiny seldžucké karavanseráje ze 13. století postavené z antických dílů. Opodál východním směrem obří krasový závrt. Průměr 200-230m, hloubka 170m, zatopen sladkou vodou.

SULTANHANI. Nedávno restaurovaná karavanseráj z 1229 (největší z období Seldžuků). Kdysi významné stanoviště na důležité obchodní cestě z Konye do Kayseri. Na ploše 0,49 ha bývaly pokoje pro kupce, společné ložnice pro služebnictvo, vývařovny, stáje, skladiště, lázně, dílny (kováři, sedláři, pekaři a řezníci) a špitál. Ubytování na první 3 dny se poskytovalo zdarma.

AKSARAY. 92.000 obyvatel. Krajské město. Středisko zemědělské výroby a klenotnice seldžuckého umění. Antická Garsaura.

1. Ulu Camii. Velká mešita z 1435. Nachází se v historickém centru.

2. Zinciriye Medrese. Dokončena 1345. Krásný portál. Od 1969 místní muzeum.

3. Kizil Minare Camii, též Egrí Minare Camii. Zajímavostí zřetelně nakloněný minaret z 1221-1236. Leží na SV města.

11. úterý 15.7.2003, 62 km: Mamasim Baraji:8.00 - **Belisirama:42/11.00-16.30 - Kuyulutatlar:20/18.30.

PERISTREMA. 16km dlouhé romantické údolí podél říčky Melendiz Suyu mezi obcemi Yaprak Hisar a Ihlara, v němž je nakupeno více než 100 křesťanských kostelů, kaplí, klášterů a poustev vytesaných do skály (většina ze 4.- 9. století). Fresková výzdoba kostelů buď odpovídá byzantskému pojetí (kolem obce Belisirama) nebo vychází z místních kořenů a vstřebává vlivy perské a syrské (kolem obce Ihlara). V údolí porosty vrb, topolů a cypřišů.

1. Direkli Kilise (sloupový kostel). Postaven a vyzdoben v době císaře Basileose II. (976-1025).

2. Yilanlı Kilise (Hadí kostel). Pozoruhodná freska zobrazující peklo - čtyři hříšnice jsou rdoušeny hady.

3. Agacalti Kilise (Kostel pod stromy). Mimořádně zachované fresky.

4. Egritas Kilise (Kostel pod šikmou stěnou). Nejstarší a nejvýznamnější z kostelů v údolí Peristrema. Bohatá fresková výzdoba s výjevy ze života Ježíše Krista (9.- 11. století).

Pozn.: KAPPADOKIE. Oblast bizarních skalních měst ve střední

Anatolii. Zapsána v seznamu UNESCO. Zhruba před 3 milióny let byla zdejší krajina zasypána popelem, který chrlily okolní (dnes vyhaslé) vulkány Hasan Dagi (3253m), Melendiz Dagi (2963m) a Erciyas Dagi (3916m). Během let se popel, jehož vrstva dosahuje tloušťky až 500m, zpevnil a proměnil v málo odolný andezitový tuf. Erozní síla vody a větru za podpory mrazu a opakovaných zemětřesení vymodelovala v tufu přímo pohádkovou krajinu s více než 20.000 skalními pyramidami. Výška největších přesahuje 50m a postupně klesá s rostoucím stářím a vzdáleností od mateřského svahu.

Přitažlivost Kappadokie ještě znásobují svérázné projevy lidské činnosti. Do měkkých skal si lidé od nepaměti hloubili svá obydlí, chrámy a dokonce i celá podzemní města. Nejstarší prostory vytesali již Chetití. Antický historik Xenofón (-4. století) se zmiňuje o prvních podzemních sídlech. Nejvíce otvorů a chodeb po sobě zanechali křesťané, kteří v odlehlých skalách hledali útočistě v době obrazoborectví (8. století) a během nástupu islámu (11.-14. století). Ve středověku patřila Kappadokie k největším křesťanským centrům v Malé Asii. Poslední křesťané odtud odešli až na počátku 20. století.

12. středa 16.7.2003, 58 km: Kuyulutatlar:8.00 -
**Derinkuyu:14/9.30-11.30 - Kaymakli:10 - Nevsehir:21/14.00 -
**Uchisar:9 - **Göreme:4/15.30.

DERINKUYU. Obrovské podzemní město pro 20.000 lidí. Objeveno náhodně 1963 při kopání studny. Rozkládá se ve 13 podzemních patrech, z nichž 8 zpřístupněno (do hloubky 55m). NIC PRO KLAUSTROFOBIKY A MÉNĚ ZDATNÉ - místy úzké schody s vysokými stupni. V některých částech klesá teplota na 7oC. Dohromady asi 1200 prostor rozdělených na obytné komplexy, spojovací chodby (v nichž mohly vedle sebe kráčet tři vzpřímené osoby), větrací šachty (celkem 52 hlubokých 70-80m), vodovodní kanály, kostely a márnice (pohřbívalo se na povrchu). Vstupy do jednotlivých pater se daly zatarasit těžkými kamennými bloky s otvory pro lukostřelce. Říká se, že jedna chodba vedla až do 9km vzdáleného podzemního města Kaymakli. Ke každému obytnému komplexu patřila kuchyně, ložnice, jídelna, vinný sklep, záchod, zbrojnice, zásobník na vodu (až 300 hl), sýpka a stáje. Počátky podzemního města v Derinkuyu sahají již do doby Chetitů. Podstatně rozšířeno Římany. Odhaduje se, že v Kappadokii se nachází asi 30 podzemních měst a že některá z nich dosud nebyla objevena.

ÜCHISAR. Vyhlídka na 60m vysoké skále, která dominuje osadě, poskytuje vynikající rozhled na okolní krajinu. Nezapomenutelný západ a především východ slunce. V samotné obci staré domy s krásnými fasádami vyzdobenými reliéfy.

GÖREME. 2km za městečkem přírodní park Göreme Vadisi zahrnující nejznámější a nejnavštěvovanější oblast skalních kostelů v Kappadokii (9.- 11. století).

1. Tokali Kilise (Kostel se štítem). Největší kostel v Göreme. Nachází se ještě před vstupem do parku. Fresky (život Ježíše a sv. Basila) v 60. letech restaurovány. Chrám nazván podle štítu, který visel ze stropu.

Pozn.: Svatý Basil. +376. Patron Kappadokie a biskup v Caesareji (Kayseri).

2. Elmali Kilise (Kostel s jablkem). Asi nejhezčí kostel v Göreme. Hýřící fresková výzdoba z počátku 11. století - Vzkříšení sv. Lazara, Poslední večeře, Ukřižování Ježíše Krista.

3. Barbara Kilise (Kostel sv. Barbory). Na freskách sv. Jiří a

sv. Theodor.

4. Yilanli Kilise (Hadí kostel). Přečeské fresky z 11. století - sv. Basil, sv. Tomáš a sv. Onofrius (býval krásnou ženou, které dal Bůh mužskou podobu, čímž vyhověl jejím prosbám, aby byla uchráněna před úklady mužů; jako muž se oddával životu poustevníka v egyptské poušti, žil v 5. století).

5. Karanlik Kilise (Temný kostel). Bývalý klášter. Rozkládal se na dvou podlažích. Díky tlumenému světlu fresky zachovány ve velmi dobrém stavu - především Poslední večeře a Ukřižování Ježíše Krista.

6. Carikli Kilise (Kostel se sandály). Nazván podle otisků sandálů před vchodem, které tu prý zanechal Ježíš Kristus po svém vzkříšení. Z bohaté freskové výzdoby vyniká Jidášova zrada.

13. čtvrtek 17.7.2003, 60 km: Göreme:8.00 -
**Zelve:7/9.00-13.00 - Avanos:8 - **Ürgüp:13 [--> 5 km západně
**Ortohisar]/15.00-16.00 - Incesu:32/19.00.

ZELVE. Přírodní park Zelve Vadisi. Uvnitř parku původní osada s vyhloubenými příbytky, z nichž se museli obyvatelé 1952 vystěhovat (nebezpečné sesuvy skal). Skalní kostely Balikli (Rybí) a Üzümlü Kilise (Hroznový kostel). Soubor skalních komínů Šimonův řetěz - jedno z nejfotogeničtějších míst v Kappadokii.

ÜRGÜP. Pro mnohé návštěvníky vstupní brána do Kappadokie. Řada obydlí vytesána do svahu. Na skalní terase několik seldžuckých staveb.

"Vyjděte nahoru k Temmeni (Místu přání). Výstup začíná mírnými schody, které stoupají od mešity Kebir Camii ze 13. století. Místní děti okounějící kolem se vám jistě budou nabízet coby průvodci. Stojí zato nabídku přijmout, protože děti vás povedou 700m dlouhou podzemní chodbou (původní účel není znám), která vede skrz naskrz kopcem k vratům a terase na druhé straně. Tady budete moci obdivovat panoramatický výhled na město a okolní krajinu. Budete-li pokračovat dále nahoru, minete někdejší primitivních obydlí (nyní většinou skladiště) až dorazíte k pahorku Temmeni, kde se nachází seldžucký hrob Kilic Arslana IV. z 1268 a malá renovovaná medresa ze stejné doby."

ORTOHISAR. Uprostřed obce 86m vysoká skála Sivri Kaya podobná pevnosti. Úžasný rozhled. K vrcholu vede podzemní chodba.

14. pátek 18.7.2003, 57 km: Incesu:8.00 -
**Kayseri(1054):34/11.00-15.00 - **Kültepe:23/17.00.

KAYSERI. 430.000 obyvatel. Krajské město na úpatí nečinné sopky Erciyes Dagi (3918m). Významná dopravní křižovatka a obchodní středisko centrální Anatólie. Tradiční výroba kobereců. Jedno z nejstarších měst v Turecku - jeho historie stará 6000 let. Za Římanů (Cesarea Mazaca) hlavní město provincie Cappadocia.

1. Döner Kümbet. Hrobka princezny Shah Cihan Hatun z 1276.

2. Hunat Hatun Külliyesi. Komplex budov z 1238, který založila Hunat Hatun - žena sultána Alaeddina Keykubada. Skládá se z mešity (portál jedním z nejkrásnějších v Turecku), medresy, veřejných lázní a vývařovny pro chudé. V areálu hrobka Hunat Hatun (zout boty).

3. Kalesi. Seldžucká pevnost na byzantských základech (na hradbách patrný rozdíl v opracování kamenů - hrubé bloky z byzantského období vedle hladkých kvádrů z období seldžuckého).

Mohutné bašty a 19 obranných věží. Nejzajímavější Yogun Burc (Tlustá věž) z 1212 na východním cípu. Uvnitř pevnosti mešita Fatih Camii z 1468.

4. Ulu Camii. Velká mešita z 1136. Původní dřevěný vyřezávaný mimbar.

5. Bazar. Stále dýchá tradiční atmosférou. Asi 500 krámků nabízí zboží k denní potřebě a nikoliv cetky pro turisty. V obvodu dvě kryté haly z konce 18. století - Bedesten a Vizir Hani.

6. Cifte Medresesi. Ruiny první lékařské školy v Anatolii z 1208. Původně dvě budovy propojené průchodem, v jedné bývaly učebny, ve druhé špitál. Nacházejí se za mešitou Kursunlu Camii.

KÜLTEPE. Významné archeologické naleziště z doby bronzové. V místě objeveny vůbec nejstarší psané dokumenty na území Anatolie (celkem asi 12.000 hliněných tabulek s klínovým písmem). Odhaleny celkem čtyři kulturní vrstvy. Nejvýznamnější z doby kolem -1900 pozůstatkem obchodní základny asyrských kupců Karum (tehdy nejdůležitější v Anatolii), která napomáhala hospodářským stykům mezi Asýrií a Anatolií. Do Anatolie se dovážel cín, oděvy a tkaniny, vyvážel se dobytek, stříbro, měď a kožešiny. Dosud patrné zbytky obytných domů a skladišť. Obytné domy bývaly zpravidla cihlové a měly patro, v přízemí se nacházely obchody a dílny, v patře místnosti. Na přilehlém pahorku Kanesh si budovali své paláce zbohatlíci. Za Frýgů zde stávala pevnost (věž Tabal z -8. století).

15. sobota 19.7.2003, 87 km: Kültepe:8.00 -
odb.Bünyan(1700):24/10.30 - odb.Pazarören:39/14.00 -
Pinarbasi(1520):24/16.00.

BÜNYAN. Město proslavené v Turecku po domácí tkanými koberci s tradičními vzory.

16. neděle 20.7.2003, 103 km: Pinarbasi:8.00 -
odb.Karakuya:39/11.30 - Ziyarettepesi Gecidi(1990):13/14.30 -
Yazyurdu:11/15.30 - Mazikiran Gecidi(1800):26/17.30 -
Gürün:14/18.30.

17. pondělí 21.7.2003, volno (výlet busem 399 km): Gürün:8.00 -
Darica:75:9.30 - Gölbasi:150/12.30 - Adiyaman:64/13.45 -
Kahta:34/14.30 - **Karakus Tepesi:10 - **Cendere Köprüsü:9/15.30 -
- **Yeni Kale:8 - **Arsameia:4 - Narince:21/17.00 - **Nemrut Dagi:24/18.00.

KARAKUS TEPESEI. Údajná hrobka kommagenské královny Isias, manželky Antiocha I. Epiphana (zemřela -36). Mohyla obklopena sochami zvířat, nejkrásnější a nejzachovalejší zobrazuje orla, podle něhož místo pojmenováno "černý pták".

CENDERA KÖPRÜSÜ. Římský most z 211. Prodělal mnoho oprav a stále slouží.

YENI KALE. Mamelucká pevnost nad vesnicí Eski Kahta. Stojí na

skalním ostrohu nad kaňonem říčky Kahta Cayi.

Pozn.: Mameluci. Vládcí Egypta 1250-1517. V boji proti křižákům a Mongolům ve 2.polovině 13.století pronikli až do jihovýchodního Turecka. 1401 zatlačeni mongolským vojevůdcem Timurem Lenkem.

ARSAMEIA. Ruiny letní rezidence kommagenských králů. Zbytky budov, mozaikové podlahy. Ve skále vytesána hrobka krále Mithridata I. Kallinikose (zemřel -69). Zřetelně zachované reliéfy.

NEMRUT DAGI. Velkolepá hrobka marnivého kommagenského krále Antiocha I. Epiphana (-69 až -38) na vrcholu 2150m vysoké hory Nemrut Dagi. Znovu objevena 1881. Archeologický výzkum od 1953. V seznamu UNESCO. Nejvhodnější návštěva ráno za úsvitu - úžasný výhled.

"Chrám, který nezdolá čas, aby v něm, až uletí duše milá bohům k nebeskému trůnu Diovu, spočinulo na věky to, co až do šťastného stáří bylo mým tělem." Nad Antiochovým hrobem navršen 50m vysoký tumulus z kamenné sutě (asi 600.000 tun materiálu). Na jeho úbočí tři terasy, z nichž severní nedokončena. Na východní terase šest 8-10m vysokých soch sedících postav bez hlav (zleva Apollón, Tyché, Zeus - největší, Antioch I. Epiphanes, Héraklés a neznámá figura). Vedle oddělené hlavy (zemětřesením a působením počasí). Před sochami obětní oltář (pěkný výhled na celé sousoší). Západní terasa zachována méně. Sochy stejných bohů. Oddělené hlavy ale méně poškozeny. Několik zřetelných reliéfů. Tři znázorňují Antiocha potřásajícího si rukou s Apollónem, Diem a Héraklem. Na jiném zobrazen lev s planetami Jupiter, Mars, Merkur a Měsíc. Jedná se údajně o nejstarší horoskop na světě (postavení planet odpovídá datu 7. července -62).

Pozn.: Kommagéné. Kdysi samostatné království na pomezí dnešního Turecka a Sýrie (-130 až +72), které se vydělilo po rozpadu říše Seleukovců (nástupců Alexandra Velikého). Od 72 římská provincie. Hlavní město Samosata. Největší rozkvět za vlády krále Antiocha I. Epiphana. Vládoucí dynastie odvozovala svůj původ od Alexandra Velikého (ze strany pramatky) a od perského krále Dareia (ze strany praotce).

Pozn.: Atatürk Baraji. Přehradní nádrž na řece Eufrat. Plocha 817 km² (okres Beroun 662 km²), objem zadržované vody 48,5 km³. 169m vysoká a 1614m dlouhá hráz dokončena 1990.

18. úterý 22.7.2003, volno (výlet busem 376 km): Nemrut Dagi:9.00 - Adiyaman:87/10.30 - Gölbasi:64/12.00 - Darica:150/15.00 - Gürün:75/16.30.

19. středa 23.7.2003, 99 km: Gürün:8.00 - odb.Konakpınar:29/11.00 - odb.Sivas:31/14.30 - Kangal:18/16.00 - Cetinkaya:21/18.00.

KANGAL. Okresní město. Údajně "nešťastně vyhlížející zapadákovi" (Rough Guides). Proslaveno rasou ostrých ovčáckých psů, kteří prý terorizují cestovatele po celém východním Turecku.

20. čtvrtek 24.7.2003, 86 km: Cetinkaya:8.00 - Höbek:28/11.00 -

Karasar Gecidi(1950):15/13.00 - Kayaburun:6 -
**Divrigi(1292):15/14.30-16.30 - Kesme:22/18.30.

DIVRIGI. Okresní město, 16.000 obyvatel. V údolí těžba železné rudy s největším obsahem železa na Blízkém Východě. 1071-1252 centrum drobného emirátu ovládaného rodem Mengücoğlu. 1516 město připojeno k Osmanské říši.

1. Divrigi Kalesi. Ruiny hradu z 1236-1252 na byzantských základech.

2. Mešita Ulu Camii a špitál Ahmet Shah Darrüssifasi. Rozsáhlý stavební komplex na ploše 64x32 m, který 1228 založili emír Ahmet Shah Mengücoğlu a jeho žena Tuvan Maliki. Řazen k nejvýznamnějším stavbám rané islámské architektury, v seznamu UNESCO. Krásný severní portál s květinovými ornamenty (vlivy gruzínské a arménské). Hvězdicovou klenbu uvnitř nese 16 sloupů. V areálu též hrobka zakladatelů.

21. pátek 25.7.2003, 110 km: Kesme:8.00 - Ilic:32/11.00 -
Sahintepe:30/14.00 - odb.Oguz:22/16.00 - **Kemah:26/18.30.

KEMAH. Zbytky byzantského hradu, ještě v 19. století byl obehnan hradbami. Na skalní plošině východně od dnešního města ruiny Kemah Kalesi. Kdysi nekropole prvních arménských králů. V areálu mauzoleum Melik Gazi Türbesi z 1191 a mešita Gülabi Bey Camii z 1192 - střechu nese 12 dřevěných sloupů.

22. sobota 26.7.2003, 107 km: Kemah:8.00 - Alpköy:19/10.00 -
Erzincan(1185):33/13.00-14.00 - Yalmizbag:12/15.00 -
Ahmetli:18/16.30 - tábor:25/18.30.

ERZINCAN. Krajské město, 91.000 obyvatel. Stojí na místě staroarménského města Ereğ. V poslední době sužováno silnými zemětřeseními - 1939 (15.630 mrtvých), 1983 a 1991.

23. neděle 27.7.2003, 102 km: tábor:8.00 - Kelkit:23/10.00 -
Köse:27/13.00 - Kösedagi Gecidi(1910):13/14.30 -
Pirahmet:18/16.00 - Yayladere:21/18.00.

24. pondělí 28.7.2003, 87 km: Yayladere:8.00 - Kostandagi
Gecidi(2010):10/9.30 - **Meryemana:32/12.00-13.00 - Macka(365):17
- Esiroglu:12/14.30 - **Trabzon:16/16.00.

SUMELA. Pravoslavný klášter Hagia Maria tou Mela (Panna Marie z Černé hory) na 250m vysokém skalním útesu nad údolím Altındere. Současná podoba z 1860 (požár v 1930 zničil všechny dřevěné části). Podle legendy klášter založil 385 řecký mnich Barnabáš, aby ochránil ikonu Panny Marie, kterou namaloval evangelista Lukáš. Jak se mu zjevilo ve snu, zvolil místo, kde ze skály vyvěrá pramen. 1923 museli mniši klášter ve chvatu opustit (klášterní cennosti stačili jen zakopat a teprve 1931 je tajně dopravili do Řecka - Lukášova ikona je dnes umístěna v athénském muzeu Benaki, samotní mniši se usadili v klášteře Veria v severním Řecku).

TRABZON. 145.000 obyvatel. Krajské město. Po Samsunu a Zonguldaku třetí největší turecký přístav na pobřeží Černého moře. Díky vysokým horám za zády a blízkosti moře má zdejší oblast zvláštní klima, které se vyznačuje mírnými zimami a parnými léty a umožňuje zdárný růst bujné subtropické vegetaci. Antický Trapezus (založen kolem -756). 1204-1461 metropole Trapezuntského císařství a poslední bašta křesťanství v Anatolii. V té době byl Trabzon jedním z největších obchodních center tehdejšího světa, neboť zde končila severozápadní větev Hedvábné cesty a tady bylo zboží překládáno na janovské a benátské lodi.

Pozn.: Trapezuntské císařství. Založeno 1204 vnukem byzantského císaře Andronika I. Komnena (+1185) Alexiem I. poté, co křižácká vojska dobyla Konstantinopol. Císařství se rozkládalo na jihovýchodním pobřeží Černého moře. Největší rozmach za vlády Alexia II. (1297-1330). 26.10.1461 dobyto sultánem Mehmedem I. a připojeno k Osmanské říši.

1. Küçük Ayvasil Kilise (Malý arménský kostel). Kostel sv. Anny z 8. století. Cenné fresky. V sousedství Büyük Ayvasil Kilise (Velký arménský kostel), kostel sv. Basila také z 8. století.
2. Ortahisar Camii, resp. Fatih Camii. Původně byzantský kostel z 10. století. Nazýván Panagia Chrysokephalos (kostel Panny Marie Zlatohlavé). Býval hlavním chrámem Trapezuntského císařství, odehrávaly se v něm korunovace, svatby a pohřby trapezuntských panovníků. Kopule chrámu byla obložena zlatými pláty.

Pozn.: Kolem Staré město (Ortohisar). Dosud z větší části obeháno hradbami, které dávají alespoň přibližnou představu o tom, jak město vypadalo v dobách největšího rozkvětu. Na nejvyšším místě ruiny byzantské pevnosti.

3. Gülbahar Hatun Camii. Nejvýznamnější osmanská stavba v Trabzonu z 1507-1514. Založena matkou sultána Selima I. Gülbahar (+1512), která je pohřbena v blízké hrobce. Selim I. (1512-1520) se jako princ v Trabzonu připravoval na budoucí roli vládce.

4. Boztepe. 244m vysoký pahorek 1,5 km od centra. Ve skále vytesaný klášter Panagia Theoskepatos. Založen císařovnou Irenou, matkou Alexia III. jako dík za vítězství nad Mongoly u Bayburtu 1364. Fresky ze 14. století. Nad klášterem mešita Ahi Evren Camii na místě antického Apollónova chrámu. Krásný výhled na město.

5. Aya Sofya. Nejvýznamnější byzantský chrám v Trabzonu. 3 km západně od centra. Budován 1238-1263, zakladatel císař Manuel I. Komnenos. 1443 přistavěna kampanila. 1670 chrám přeměněn na mešitu. Od 1964 muzeum (po sedmileté opravě). Na jižním portálu vlys Adam a Eva v Rajské zahradě. Interiér vyzdoben nejkrásnějšími byzantskými freskami v celé Anatolii. Celkem 55 biblických scén. Nejkrásnější v apsidě (Nanebevstoupení Ježíšovo, Nanebevzetí Panny Marie), chrámové předsíni (scény z Kristova života) a v severním portiku (příběhy ze Starého zákona).

III. úsek bus Trabzon - Praha 3.350 km:

25. úterý 29.7.2003, 660 km: Trabzon:6.30 - Samsun:370/12.30 - Corum:200/15.30 - **Bogazkale:90/17.00.

HATTUSHA (Chattušaš). Ruiny hlavního města mocné chetitské říše, která se rozkládala na území Anatolie v -18. až -13. století. Chattušaš zmiňován ve Starém zákoně. Kolem -1200 zničen neznámými dobyvateli (mořské národy) a 200 let opuštěn. Pak opět v mnohem skromnějších poměrech obnoven (Frýgové, Médové, Lýdové a

Peršané). Poslední stopy osídlení doloženy kolem +350. Archeologický výzkum zahájen 1882.

Pozn.: Chetitě. Označení indoevropských kmenů, které koncem -3. tisíciletí spolu s dalšími indoevropskými kmeny Palajců a Luvitů obsadily severní a východní část Malé Asie a severní Sýrii. Chetitě si podmanili původní obyvatelé (Chattijce), později i Luvity a Palajce. Rozšiřování říše zahájil král Labarnaš I. (-1680 až -1650). Expanzivní politika jeho nástupců kulminovala dobytím Babylónu Muršilišem I. (-1620 až -1590). Ke druhému vrcholu moci přivedl Chetitskou říši král Šuppiluliumaš (-1375 až -1345), když opanoval Sýrii, severní Foinikii (Libanon) a maloasijské pobřeží. Tím se sféra vlivu Chetitské říše protнула s egyptskou a následné spory vyústily v jednu z největších bitev starověku. -1286 se u Kadeše (v severní Sýrii) střetlo asi 40.000 Chetitů s 20.000 Egyptany. Bitva neměla vítěze a nerozhodný výsledek přiměl obě strany k uzavření nejstarší mírové smlouvy v dějinách lidstva (král Chattušiliš III. a Ramesses III.). -1193 Chetitská říše neodolala vpádu neznámých mořských národů. Rozpadla se na drobné městské státy, které -712 pohltila Asýrie. Porobení Chetitě postupem věků splynuli s novým obyvatelstvem.

1. Büyük Mabet (Velký chrám). Posvátný okrsek na 30m vysokém umělém návrší. Ruiny hlavní svatyně města postavené na přelomu -14. a -13. století a zasvěcené bohu bouře Tešubovi a bohyni slunce Chebat, jeho ženě (nejvyšším chetitským bohům). Nejzachovalejší pozůstatky náleží ceremoniální bráně na jižní straně (sloužila jako vchod pro krále). Kolem chrámu odhaleny základy 78 prostor - původně skladů pro chrámový poklad, archivu a cel kněží.

2. Büyük Kale. Největší chetitská stavba. Královský palác na ploše 3 ha. Do dnešních rozměrů rozšířen v -13. století. Býval obehnan vlastními obrannými hradbami a tvořen třemi nad sebou ležícími částmi. Nejvýše umístěná byla vyhrazena pro soukromou rezidenci krále. Z celého komplexu dochovány jen spodní části hradeb a fragmenty zdiva. V bývalém archivu 1906 objeveno asi 10.000 hliněných tabulek popsaných klínovým písmem (dnes uloženy v Muzeu anatolských civilizací v Istanbulu), o jejichž rozluštění se významně zasloužil český orientalista Bedřich Hrozný.

Pozn.: Bedřich Hrozný (1879-1952). Profesor na Karlově univerzitě v Praze. Syn evangelického faráře z Lysé nad Labem. 1905 vystudoval orientalistiku ve Vídni. 1915-1917 na základě klínopisných textů rozluštil chetitštinu a určil její indoevropský charakter. Ve 20. letech vedl dvě archeologické expedice do Sýrie a Turecka. 1925 objevil v lokalitě Kültepe rozsáhlý archiv asyrských tabulek (asi 1000).

3. Kralkapi (Královská brána). Nejzachovalejší z chattušašských bran. Brána symbolicky ochraňována reliéfem rozkročeného boha Tešuba v nadživotní velikosti (originál v Muzeu anatolských civilizací v Istanbulu) vytesaného do levého pilíře.

Pozn.: Dosud zachován 3,5 km dlouhý pás 8m širokých městských hradeb většinou pocházejících z -14. a -13. století.

4. Yerkapi (Brána sfing). Brána nazvaná podle soch tajemných bytostí, které jí střežily. Originály uloženy v muzeích v Berlíně a Istanbulu. Pod branou 70m dlouhý tunel údajně sloužící obráncům města pro nenadálý výpad proti nepřátelům.

5. Aslanlikapi (Lví brána). Rekonstruována 1965. Na vnější straně dvě plastiky lvů s otevřenými tlamami (originály v Muzeu anatolských civilizací v Istanbulu). U hlavy levého lva chetitský nápis (patrný při poledním slunci).

6. Yezilikaya. Královská nekropole 3km východně od Chattušaše. Nachází se ve dvou přírodních sálech uvnitř skal. Stěny vyzdobeny

reliéfy (-13. století), které patří k nejzajímavějším pozůstatkům chetitské kultury. Zobrazeno asi 100 postav - vždy z boku a s podobnými gesty.

(A) Velký sál. Dlouhý 30m. Na západní stěně procesí bohů (vpředu lze rozeznat boha měsíce Kusuha s měsíčním srpkem a boha slunce Ištaha s okřídleným sluncem), na východní stěně procesí bohyň. Na zadní stěně monumentální postava boha bouří Tešuba. Hned u vstupu na východní stěně dobře zachovaný reliéf pravděpodobného zakladatele svatyně krále Tutchalijaše IV. (-1250 až -1220).

(B) Malý sál. Dlouhý 18m a široký 2,5-4m. U vchodu vynikající reliéf dvanácti bohů, naproti dva samostatné reliéfy - boha podsvětí Nergala (s mečem) a boha Šarrumy objímajícího krále Tutchalijaše.

26. středa 30.7.2003, 580 km: Bogazkale:6.30 - Delice:80/8.00 -
**Ankara:150/10.30-14.30 - Bolu:180/17.30 - Koaceli:170/20.00.

ANKARA. Hlavní město Turecka. 2,8 mil. obyvatel. Velikostí i historickým významem ustupuje Istanbulu, leží však blíže geografickému středu státu. Osídlena již v -3. tisíciletí. Ještě v 19. století popisována jako velká vesnice (na počátku 20. století 20.000 obyvatel). Začátek rozvoje nové Ankary se datuje od 23.4.1920, kdy sem Atatürk svolal Velké národní shromáždění (sil usilujících o obnovu nezávislosti země). 13.10.1923 byla Ankara prohlášena hlavním městem.

60% obyvatel bydlí v chudinských čtvrtích, tzv. gecekondu. Přistěhovalci využívali a využívají starého osmanského práva, které praví, že každý, kdo si postaví dům během jedné noci na nepoužívaném pozemku, má právo legálního vlastnictví. Během desetiletí se z těchto osad plných chatrčí staly legitimní městské čtvrti. Živelné přistěhovalectví zapříčinilo strmý růst ankarské populace: 1923 - 30.000, 1935 - 75.000, 1950 - 290.000, 1960 - 650.000, 1980 - 2.320.000.

1. Ulus Meydani. Národní náměstí. Centrum staré Ankary. Uprostřed velká bronzová socha Atatürka z 1926 (rakouský sochař Heinrich Krippel, 1883-1945). Budova Muzea války za nezávislost (Kürtülüs Savas Müzesi) byla do 1925 sídlem tureckého parlamentu. 29.10.1923 tady byla vyhlášena Turecká republika. Naproti nejstarší hotel města Ankara Palas, v němž se scházel Atatürk k debatám se svými stoupenci.

Ogüst Mabedi (Augustův chrám). Nejvýznamnější antická památka Ankary. Stojí 400m severovýchodně od náměstí Ulus Meydani. Původně chrám bohyně Kybele (patronky země, mateřství a úrody) z -2. století, pak chrám Augustův a nakonec byzantský křesťanský kostel. Unikátní zajímavostí tzv. "král nápisů" vytesaný na stěnách (objeven 1555). Jedná se o nádherný a obsáhlý latinský text, v němž římský císař Augustus vydal svědectví o své státnické činnosti: "Vydáním nových zákonů jsem opět uvedl do života mnohé příklady našich předků mizící už z našeho života a sám jsem přidal mnohé vzorné činy k napodobení potomkům. Občanským válkám jsem učinil konec, když jsem se ujal svrchované vlády se souhlasem všech, a řízení státu jsem přenesl z pravomoci své na senát a na rozhodování národa římského. Předstihl jsem všechny důstojností, ale moci jsem neměl o nic víc než ti, kdož mi byli v úřední činnosti kolegy."

Pozn.: Augustus (původně Octavianus), -63 až +14. Do římské politiky vstoupil -44 jako Ceasarův dědic a protivník jeho vrahů.

Jednotu Říma obnovil vítěznou bitvou u Aktia -31, v níž porazil Antonia a Kleopatru. Své nabyté postavení odvozoval nikoliv z moci, ale z autority, která pramenila ze všeobecného uznání jeho zásluh o stát. -27 přijal čestný titul Augustus (Vznešený). Po smrti zbožněn.

3. Hisar (Hrad). Pevnost na 120m vysokém andezitovém hřebetu, jejíž základy položili v -3. století keltští Galatové. Současné hradby pocházejí zřejmě z období vlády byzantského císaře Michala II. (820-829) - Ankara 806 odolala útoku dobovačné armády chalífy Háruna ar Rašída. Dnes hradby svírají stovky starých domků. Vstupem brána Hisar Kapisi s hodinovou věží. Nedaleko mešita Alaettin Camii z 1178 (později několikrát upravena, v interiéru zachována kazatelna z 12. století vyřezaná z ořechového dřeva). Od věží Sark Kale a Ak Kale výhled na město.

4. Aslanhane Camii (Lví mešita). Založena 1289. Nazvána podle římských soch lvů, které stávaly na nádvoří. Pozoruhodný interiér. 24 dřevěných sloupů podpírá složitě vyřezávaný dřevěný strop. Do detailů vypracovaný minbar (kazatelna) z ořechového dřeva. Mihráb (modlitební výklenek) zdoben prolamovanými klenbami a modrým obložením. V sousedství hrobka Seref Eddin Türbesi, v níž pochován zakladatel mešity seldžucký emír Seref Eddin (+1350). Jedná se o jedinou seldžuckou hrobku v Ankaře. Charakteristický osmiboký půdorys a špičatá střecha.

5. Anit Kabir. Monumentální mauzoleum prvního tureckého prezidenta Atatürka z 1944-1953. Architekt Emin Onata. Leží asi 2,5km JZ od náměstí Ulus Meydani. K mauzoleu vede 260m dlouhá cesta lemovaná kopii chetitských lvů. V 55m široké, 72m dlouhé a 21m vysoké sloupové hale uložen 40t těžký mramorový sarkofág. Atatürkovo tělo sem bylo přemístěno 10.11.1953 při 15. výročí jeho úmrtí. Ve vedlejší hale pohřben druhý turecký prezident a Atatürkův blízký spolupracovník Ismet İnönü (1884-1973, prezident 1938-1950).

Pozn.: Atatürk, vlastním jménem Mustafa Kemal (1881-1938). Vystudoval vojenskou akademii v Istanbulu. Během 1. světové války vynikl při obraně Dardanel. 1916 povýšen na generála a získal titul paši. 1919-1922 vedl národně osvobozenou válku Turků v Anatolii proti Spojencům, kteří si rozdělili území poraženého osmanského impéria. Vítězství v této válce vyústilo ve vyhlášení Turecké republiky a ve zvolení Atatürka prezidentem (s rozsáhlými pravomocemi). Čestný titul Atatürk (Otec Turků) mu parlament udělil 24.11.1934.

Kizilay Meydani. Náměstí, které je považováno za srdce nové Ankary. V jižním rohu Památník důvěry (Güyen Abidesi) z 1934 od českého sochaře Antonína Hanáka (1875-1934). Přestavuje tři národní ctnosti Turků - lásku k domovině, radost z práce a touhu po míru.

27. čtvrtek 31.7.2003, 380 km: Koaceli:7.00 -
**Istanbul:150/9.00-16.00 - Edirne:230/19.30.

ISTANBUL. Město na dvou kontinentech. Společenské, kulturní a hospodářské středisko Turecka. 9,451 mil. obyvatel. Druhé největší město Evropy (za Paříží 9,624 a před Moskvou 9,321,

Londýnem 7,640 a Essenem 6,541 - údaje z roku 2000; zatímco růst ostatních evropských velkoměst bude stagnovat, zvýší se populace Istanbulu v 2015 na 12,492 mil. a Istanbul se stane největším městem Evropy a 17. největším městem na světě). Historické jádro v seznamu UNESCO.

Počátky města sahají do -7. století. Přístav v místech dnešního paláce Topkapi založili již někdy kolem -667 osadníci z řecké Megary (biótského města mezi Athénami a Korintem, rivala Athén) a pojmenovali ho podle svého vůdce Byzase Byzantion. Údajně se řídili věštbou z Delf, která je nabádala, aby se usadili "naproti slepcům". Jakmile objevili příhodný záliv ležící naproti městu Chalkedón (dnešnímu Kadiköy), ihned si uvědomili, že jeho obyvatelé museli být opravdu "slepí", když přehlédli ideální místo přímo pod nosem a vybrali si méně příhodné na opačném břehu Bosporského průlivu.

Světová proslulost města se paradoxně rodila v době hospodářského a politického úpadku římské říše, kdy císař Konstantin I. Veliký hledal novou metropoli státu. Rozhodl se pro Byzantion. 330 velkolepě přebudované město prohlásil sídlem římské říše a to po něm převzalo název Konstantinopolis. Konstantinopolis zůstala metropolí Říma 1123 let. Obyvatelé Byzantské říše (od 395) se totiž nadále pokládali za Římany (i když mluvili řecky) a svůj stát nazývali Římem. Všech 88 byzantských císařů se věrně hlásilo k odkazu Ceasara a Augusta.

Klíčový zlom v dějinách města nastal v osudné úterý 29.května 1453. Turci prolomili po 53 dnech obléhání obranu Konstantinopole a vtrhli do města. Tři dny plenili a masakrovali obyvatele, než sultán Mehmed II., který na znamení vítězství vjel na koni do chrámu Aya Sofya, obnovil pořádek. Z křesťanské Konstantinopole se zrodil muslimský Istanbul. V boji padl i poslední byzantský císař Konstantin XI. Řekové dodnes považují úterý za nešťastný den.

1. Topkapi Sarayı. Rezidence sultánů Osmanské říše (do 1855). Komplex paláců, pavilónů, mešit, fontán a nádvoří na ploše asi 70 ha. Nejslavnější osmanský kronikář Evliya Celebi (1611-1681) kdysi napsal: "Lidské umění a dovednost ještě nikdy nestvořily líbeznější vladařské sídlo než toto." Původně obytný hrad založený 1462 sultánem Mehmedem II. na ruinách paláce byzantských císařů. Od času Süleymana I. (1520-1566) trvalé sídlo osmanských sultánů. V některých dobách tu žilo až 5.000 lidí. Od 1924 muzeum.

(A) První (vnější) nádvoří. Původně stanoviště sultánovy elitní gardy (janičárů), dnes parkoviště. Nejpozoruhodnější stavbou chrám Nebeského pokoje (Aya Irini). Nejstarší a do vysvěcení chrámu Aya Sofya i hlavní křesťanský stánek tehdejší Konstantinopole. Postaven ve 4. století, do dnešní podoby uveden 740. Za vlády Osmanů zbrojnice. V současnosti výstavní prostory a koncertní sál.

(B) Druhé nádvoří. Vstup Branou Bab-üs Selam (Pozdravení pokoje) z 1525. Před branou museli všichni kromě sultána sesednout s koně. Na rozlehlém prostranství (160x130 m) se pod cypřiši pásli krotcí jeleni, srnci, pštrosi a gazely. Na nádvoří se odehrávaly velkolepé ceremonie, při nichž byli přijímáni cizí vyslanci a jimž přihlíželo až 10.000 dvorních hodnostářů. Sultán tyto obřady mlčky sledoval v tureckém posedu mezi nádhernými poduškami pod protější branou Blaženosti.

(i) Kubbe Altı. Zasedací síň říšské rady pod 42m vysokou věží. Říšská rada (díván) se scházela od soboty do úterý a řídila správní záležitosti země. Její rozhodnutí potvrzoval sultán. Nad pohovkou velkovezíra zamřížované okno (tzv. Sultánovo oko), za nímž mohl sultán nepozorovaně sledovat jednání rady. Síň rekonstruována 1945 do podoby ze 16. století.

(ii) Kuchyňský trakt. 10 charakteristický komínů. Po požáru 1574 obnoven architektem Sinanem. Během slavnostních dnů tu 1200 kuchařů připravovalo až 20.000 jídel. Dnes v prostorách traktu umístěna třetí největší sbírka porcelánu na světě (po Pekingu a Drážďanech). 12.000 exponátů z Číny, Japonska a Evropy.

(iii) Brána Blaženosti (Bab-üs Saadet). Za ní Audienční sál (Arz Odasi), v němž císař očekával říšskou radu nebo zahraniční vyslance.

(C) Třetí nádvoří. Původně bylo vyhrazeno tzv. palácové škole. Vstup sem byl možný jen na zvláštní povolení vydávané sultánem.

Pozn.: Palácová škola v Topkapı stála na vrcholu vzdělávací soustavy Osmanské říše. Její žáci byli připravováni k výkonu služby v nejvyšších sférách státní správy. Studovali na ní nejschopnější z hochů, kteří byli vybíráni v rámci odvodů zvaných devşirme. Tyto odvody byly zvláštním druhem daně, kterou musely platit křesťanské provincie Osmanské říše. Ročně musely sultánovi dodat asi 3000 křesťanských chlapců ve věku 8-10 let, kteří se stali jeho majetkem. Chlapci byli nejprve posíláni do zámožných tureckých rodin, aby se naučili jazyk, kulturu a životní styl. Tato adaptace trvala 3-5 let. Po té byli rozděleni do 7 palácových škol. Asi 350 nejtalentovanějších bylo soustředěno v paláci Topkapı, kde se vzdělávali dalších 12-15 let. Vedle tělesné přípravy se věnovali studiu turečtiny, perštiny, arabštiny, literatury, teologie, práva a matematiky. Majetkem sultána (se všemi důsledky včetně poprav bez rozsudku) zůstávali i po dokončení školy, mohli se však ženit a jejich děti byly již považovány za muslimy. Většina z nich rozšířila řady janičářů, elitních oddílů tureckého vojska. Nejúspěšnější byli vysíláni do provincií, aby tam vykonávali funkci správců (bejů). Ti opravdu nejzdatnější se časem propracovali až k postu nejvyššímu - k titulu velkovezíra (jakéhosi ministerského předsedy). Osmanská dynastie tak vládla své říši prostřednictvím otroků, kteří byli jejím majetkem. Tento systém fungování státní správy zavedl sultán Murad II. (1421-1451), který pro rychle se rozšiřující říši potřeboval loajální armádu a spolehlivé státní úředníky.

(i) Knihovna Ahmeda III. Jednopatrová mramorová budova z 1719. Soustředěno asi 6000 cenných rukopisů. Nepřístupná.

(ii) Klenotnice (Hazine-i Hümayun). Sběrka pokladů osmanských sultánů:

(*1) Topkapská dýka (Topkapı dagger). Na jílcí vyzdobena 3 smaragdy (největší z nich zároveň největší na světě), 12 velkými a 124 malými diamanty. Do hlavice zabudovány hodinky vyrobené v Londýně. Dýka měla být 1747 spolu s dalšími 69 cennými dary předána perskému vládci Nádiru Šáhovi, aby ho odvrátila od úmyslu napadnout Osmanskou říši. Šáh byl mezitím náhle zavražděn a dary se tak vrátily zpět do Istanbulu.

(*2) Diamant Kasıkci neboli Lžíčář (Spoonmaker's diamond). Pátý největší diamant na světě, 86 karátů. Zasazen do stříbra a orámován 49 brilianty. Na veřejnosti poprvé představen sultánem Mehmedem IV., který si jím vyzdobil turban při svém uvedení na trůn 1648.

(*3) Dva svícny z ryzího zlata (two golden candlesticks).

Dohromady váží 98 kg a jsou posázeny 6666 diamanty. Byly darem sultána Abdülmecida (1839–61) pro svatyni Kába v Mekce. Do Turecka se vrátily po 1. světové válce.

(*4) Korunovační trůn Murada III. (1574–1595). 250 kg těžký, pobitý zlatými plátky a zdobený 954 smaragdy a olivíny. Věnován egyptským guvernérem u příležitosti Muradovy korunovace 1574. Používán sultány při audiencích pod branou Blaženosti.

(*5) Trůn Ahmeda I. (1603–1617). Perletí a rohovinou vykládaný trůn s baldachýnem, který navrhl tvůrce Modré mešity architekt Mehmet Aga.

(*6) Trůn Mahmuda I. (1730–1754). Vyroběn ze dřeva a slonoviny. Pozlacen a posázen 25.000 perlami. Dar perského vládce Nádira šáha sultánu Mahmudovi I.

(*7) Největší surové smaragdy na světě (huge emeralds) o váze 3,260kg a 1,310kg.

(iii) Pavilón posvátného roucha (Hirka-i Saadet). Největší sbírka islámských relikvií na světě. Do Istanbulu přenesena Selimem I. po dobytí svatých měst Mekky a Medíny 1517. Zpřístupněna teprve 1962.

(*1) První čtyři opisy koránu pořízené na gazelí kůži.

(*2) Schránka z masivního zlata (golden cloth, resp. cover) na posvátný černý kámen Hajar al-Asvad uložený ve svatyni Kába v Mekce.

Pozn.: Nález kamene podnítil biblického Abraháma k založení svatyně, která se stala poutním místem pro milióny věřících. Abrahámovi syna Izmaela pokládají Arabové za svého praotce.

(*3) Prorokovy relikvie – vousy (hairs from beard), zub (tooth), otisk stopy (footprints) a prst půdy z jeho hrobu (soil from grave).

(*4) Prorokův plášť (Holy Mantle). Nejposvátnější relikvie sbírky. Uložen v nepřístupném prostoru ve zlaté truhle.

(D) Čtvrté nádvoří. Sloužilo k oddechu a radovánkám. Vyplněno terasovitými zahradami s krásnými pavilóny, kašnami a jezírky.

(i) Revan Köskü (Jerevanský pavilón) z 1636.

(ii) Bagdad Köskü z 1639. Připomíná dobytí Bagdádu Muradem IV. Stěny obloženy perletí a vzácným dřevem.

(iii) Sofa Köskü z 1704. Jedna z nejstarších dřevěných staveb v Istanbulu.

(iv) Krásný výhled na Zlatý roh a Bospor z terasy pod pozlaceným baldachýnem z 1641 a od pavilónu Mecidiye Köskü z 1840.

(E) Harém. Srdce rezidence. Obytná část, v níž bydlel sultán s rodinou. Až do poloviny 19. století neustále rozšiřován – vznikl tak soubor budov seskupený podle čtyř vnitřních nádvoří a čítající asi 400 místností. Větší část harému odnovena po rozsáhlém požáru 1665, který založil zlomyslný sluha.

Prohlídka se zvláštní vstupenkou (asi 2,5 USD). Pro velký zájem se vstupenky vydávají dopředu s vyznačeným časem. Prohlídka trvá asi 30 minut, probíhá každou půlhodinu v 50-členných skupinách. Prochází třemi základními částmi harému – blokem černých eunuchů, blokem konkubín a komnatami sultána (včetně komnat sultánovy matky a sultánových favoritky) a zahrnuje asi 20 místností (většinou jen holé stěny bez nábytku).

(i) Blok černých eunuchů. Vstupem Brána kočárů (Carriage Gate) z 1574–1595, již se vydávaly sultánovy favoritky v zakrytých kočárech na projíždky městem. Kolem úzkého nádvoří ubikace eunuchů (čím nižší postavení, tím vyšší patro). Zvlášť komnaty vrchního eunucha.

(ii) Blok konkubín. Středem strohé kamenné nádvoří. Po stranách nevytápěné, nehygienické společné ložnice konkubín. Řada konkubín tu zemřela ještě v dívčím věku. V některých dobách bylo v ložnicích natěsnáno až 800 otrokyň.

(iii) Sultánova rezidence.

(*1) Komnaty sultánovy matky. Ložnice, jídelna, modlitebna a pracovna.

(*2) Sultánovy komnaty.

(.a) Lázně. Klasické uspořádání - šatna, tepidarium a caldarium.

(.b) Přijímací sál. Naposledy upraven za Osmana III. (1754-1757). Křesla darem německého císaře Viléma II., velké hodiny věnovala britská královna Viktorie.

(.c) Ložnice Murada III. (1574-1595). Zařizena architektem Sinanem 1578. Prodělala nejméně stavebních úprav. Bronzová kamna. Ve výklenku kaskádová fontána. Na stěnách jedinečné obkládačky z Izniku.

(.d) Čítárna Ahmeda I. (1603-1617). Z oken krásný výhled.

(.e) Jídelna Ahmeda III. (1703-1730). Dřevěné obložení s malbami ovoce a rostlin.

(*3) Komnaty sultánových favoritek. Soustředěny kolem nádvoří, v jehož středu stával plátěný stan a jímž protékala ve stružkách voda, aby osvěžovala vzduch.

V islámských zemích se harémem nazývá část domu, v níž žijí mužovy ženy. Islám povoluje, aby muž měl až čtyři manželky a neomezený počet konkubín. Osmanští sultáni se původně ženili. Časem s ohledem na zachování rodu požívaly výsady manželek všechny konkubíny, které sultánovi porodily potomky (i když za sultána nebyly nikdy provdány). Tradici harému založil 1365 sultán Murat I. Oficiálně byl rozpuštěn 1909 po tzv. mladoturecké revoluci (sesazen despotický sultán Abdülhamid II.).

Život v harému byl svázán přísnými pravidly. Žádná z konkubín nesměla samovolně spatřit sultána, proto sultán nosil boty se zlatými plíšky na podrážkách, které při chůzi klapaly a upozorňovaly na jeho příchod, takže ženy měly čas se skrýt.

Novými členkami harému se stávaly krásné mladé dívky (tzv. cariyé), jež byly nabízeny na trzích s otroky nebo přijímány jako dar od správců provincií, kteří je vykupovali od chudých rodičů (nejvíce ceněny byly Čerkesky, Gruzínky a Abcházky). Dříve než byly představeny sultánovi, musely se naučit mluvit turecky, rozumět hudbě, tančit, vyšívát, vystupovat, líčit se, oblékat se a v neposlední řadě i používat rafinované sexuální praktiky.

Jestliže cariyé zdárně zvládly výuku a nadále oplývaly krásou i šarmem, povýšily na tzv. gedikli (čekající dívky). Gedikli byly sultánovy představeny např. při podávání kávy v komnatách jeho matky, kde vládce obsluhovaly. Pokud sultán projevil o některou zájem, byla vyvolená večer pozvána do jeho ložnice. Dokázala-li sultána okouzlit, stala se favoritkou (tzv. ikbal - dívkou štěstěny). Pak dostala vlastní komnaty se služebnictvem a pobírala vlastní příjem. Sultán mívával najednou 4-10 favoritek. Znelíbené posílal do starého paláce Beyazid nebo je dával za manželky vysokým státním úředníkům (sultán byl považován za nástupce Proroka a tedy za svatého, styk dívky s ním proto nebyl pokládán za její zneuctění). Dámské návštěvy v sultánově ložnici evidoval zvláštní úředník haznedar. Sultán jeho záznam druhý den potvrdil, aby byla zaručena legitimita případného potomka.

Matky sultánových dětí (hasseki) měly výsady sultánových manželek. Jejich komnaty byly rozšířeny a měly k dispozici více služebných. Po smrti sultána se staly svobodnými a mohly se vdát. Výsadní postavení zaujímal matka nejstaršího syna (bas hasseki) - všichni sultánové byli synové otrokyň. Chod harému řídila

sultánova matka (valide sultan). Byla v harému jedinou osobou, na níž se mohl sultán opravdu spolehnout. Po smrti sultána byly všechny konkubíny vystěhovány do starého paláce. Zůstala jen bas hasseki jako nová valide sultan. V harému žilo několik stovek žen (včetně služek – také otrokyň). Harém Mahmuda I. (1730–1754) čítal 688 konkubín, harém Abdülazise (1861–1876) dokonce 809. Harém strážil sbor černých eunuchů. Podle islámské tradice nesměl harém spatřit cizí muž. Proto na pořádek nad ním dohlíželi kastráti, kteří nebyli považováni za muže. Eunuchové pocházeli z Núbie a Súdánu. Jelikož islám kastraci zakazuje, o mužství je připravovali koptští mniši v Abú Tigru u Asuánu. Odstraňovali zpravidla penis a varlata ponechávali (produkují mužský hormon testosteron, bez něhož kastráti získávají zženštilou podobu). Eunuchové tak neztráceli schopnost kopulace a plození. Proto byli černí, aby byl jejich případný prohřešek bezpečně odhalen. Konkubíny si sexu příliš neužily, za lákavé erotické hrátky s eunuchy však riskovaly život[1]. Ve zlatém věku v harému pobývalo až 800 eunuchů. Vrchní eunuch Kizlar Agha (Pán dívek) byl třetím nejmocnějším úředníkem říše (obdoba nejvyššího komořího) – po sultánovi a velkovezírovi.

Po zrušení pravidla, podle něhož nový sultán dával po usednutí na trůn zardousit své bratry [2] a jejich syny (aby se zabránilo oslabení říše bojem o moc) a které (z důvodu zachování osmanského rodu) odvolal Ahmed I. (1603–1617), žili v harému i sultánovi bratři. Pobývaly ve zvláštních komnatách zvaných kafes a nesměli je opouštět [3].

[1] Šílený sultán Ibrahim (1640–1648) dal zavázat všech 280 konkubín do pytlů a utopit ve vodách Bosporu, když se dozvěděl, že jedna z nich udržovala poměr s eunuchem. Hrůznou událost přežila pouze jistá Seker Para, již se podařilo z pytle uniknout a nalodit se na právě proplouvající francouzskou loď.

[2] Z obrovského harému Murada III. (+1545) vzešlo celkem 103 dětí. 20 synů a 27 dcer otce přežilo. Nejstarší syn Mehmed III. dal po uchopení moci všech 19 bratrů zardousit.

[3] Úpadek Osmanského impéria je z části přičítán na vrub tohoto zajetí. Sultáni, kteří strávili v uzavřených komnatách delší čas, byli odloučením od světa nepříznivě poznamenáni. Byli krutí, pomatení, zpustlí a hrabiví. Snad nejvíc sultán Ibrahim, který pobyl v zajetí 22 let.

2. Aya Sofya. Chrám Boží Moudrosti. Čtvrtá největší chrámová stavba světa (po chrámu sv. Petra v Římě 1506–1626, Dómu v Milánu 1386–1887 a chrámu sv. Petra v Londýně 1675–1710). Postavena 532–537 na příkaz císaře Justiniána, téměř 6 let ji budovalo 10.000 dělníků. Vzhledem k technickým možnostem oné doby zřejmě nejodvážnější řešení vnitřního prostoru, jaké kdy lidé uskutečnili (doslova osmý div světa). Autory projektu matematik Anthémios z Trallu (dnes Aydin) a statik a architekt Isidoros z Milétu. Justinián při vysvěcení chrámu 27.12.537 údajně zvolal: "Pochválen buď Bůh, který mi dopřál stvořit toto velkolepé dílo. Šalamoune, překonal jsem tě!" Po pádu Byzance 1453 chrám přeměněn na mešitu. Přistavěny čtyři minarety o výšce 50m. Interiér zachován beze změny, pouze mozaiky zakryty omítkou. Od 1935 muzeum, byzantské mozaiky znovu odhaleny a restaurovány. Vnitřní prostor ohromí mohutností a uspořádáním. Téměř čtvercový půdorys 77x79 m (hlavní loď široká 38m), nad ním se tyčí do výše 56m obrovská kopule o průměru 31m.

(A) Mihráb. Modlitební výklenek z 2. poloviny 15. století v apsidě přímo naproti hlavnímu vchodu. Obrácen k Mekce.

(B) Minbar. Mramorová kazatelna ze 16. století. Sloužila pátečním modlitbám.

(C) Omphalos. Střed světa. Kulatý kámen v podlaze kněžiště (místo ohraničeno provazy), na němž byli korunováni byzantští císaři.

(D) Plačící sloup. Zhotoven z pórovitého kamene, na němž se sráží vlhkost a kapky stékají do malé nádržky. Vždy obklopen davem zvědavců.

(E) Mozaiky:

(i) Poslední soud. Nejcennější mozaika. V dolní části poškozena. Umístěna v jižní (císařské) galerii. Zobrazuje žehnajícího Krista s Pannou Marií po pravici a Janem Křtitelem po levici. Pravděpodobně pochází z doby vlády Michala VIII. Palaeologa (1261-1282).

(ii) Pod jižní galerií další dvě mozaiky. Na první Panna Marie s Ježíškem v náručí, vlevo císař Jan II. Komnénos (1118-1143) držící měšec zlata a vpravo císařovna Irena svírající pergamenový svitek (měšec a svitek symbolizují bohatství věnované církvi; na vedlejší zdi nemocný 17-letý princ Alexios). Na druhé trůnící Ježíš s císařem Konstantinem IX. Monomachem (1042-54) a císařovnou Zoe, kteří nabízejí stejné dary.

(iii) V nartexu nad východem velká mozaika z 10. století. Panna Marie s Ježíškem. Vlevo císař Justinián I. (527-565) s modelem chrámu Aya Sofya, vpravo Konstantin Veliký (306-337) s modelem města.

3. Sultan Ahmet Camii. Modrá mešita. Hlavní istanbulská mešita. Budována 1609-1616 pro sultána Ahmeda I. Autorem projektu Mehmet Aga, žák slavného Sinana. Aga jím chtěl překonat svého velkého učitele. Jediná mešita se šesti minarety. Obrovský vnitřní prostor 64x72 m. 43m vysoká kopule o průměru 23m. Interiér obložen 21.043 fajánsovými dlaždicemi v barvě bílé a různých odstínech modré. Modlitební výklenek posázen drahokami a úlomkem posvátného kamene Hajar al-Asvad uloženého v Kábě. Mramorová kazatelna zhotovena podle vzoru z Mekky (z ní byla vyhlašována nejdůležitější státní rozhodnutí). V sousedství mešity mauzoleum sultána Ahmeda I. (1603-1617).

Pozn.: Postavit mešitu se šesti minarety byl velmi opovážlivý čin, neboť stejný počet minaretů měla i Velká mešita v Mekce. Říká se, že sultán nařídil svému staviteli, aby postavil zlatý minaret (turecky altın). Stavitel usoudil, že se přeslechl, protože zlatý minaret by byl dražší než šest (turecky altı) zděných. Proto postavil zděné. K zažehnání tohoto "nedorozumění" musel sultán vynaložit mnoho politického úsilí i peněz, neboť nakonec musel nechat v Mekce vztyčit minaret sedmý.

4. Kapali Carsi. Velký bazar. Největší zastřešený bazar na světě. Rozkládá se na ploše 20 ha. 66 polotemných ulic s 4400 obchůdky (z toho 2000 zlatnickými). Obchody seskupeny podle řemesel. Bazar založen již 1461. Nejstarší částí Starý bazar (Eski Bedesten) - sloupová hala 45x30 m s 15 kopulemi. V bazaru zaměstnáno 20.000 lidí, denně přichází téměř 500.000 návštěvníků (Mark Twain: "obrovský úl z malinkých krámků"). Každý večer se zamyká všech 11 železných bran.

5. Süleymanie Camii. Mešita sultána Süleymana Nádherného. Vrcholné dílo klasického osmanského stavitelství z 1550-1557. Podobu navrhl největší osmanský architekt Mimar Sinan. Jak píše ve svém životopise, chtěl dokázat, že i on umí to, co Řekové (jejichž Aya Sofya byla pro něho výzvou). Stavba má dokonalou

stabilitu, všechna dosavadní zemětřesení přečkala bez vážnějších poškození. Stojí na půdorysu 57x60m, 28 kopolím vévodí hlavní o průměru 27m a výšce 53m. Kolem mešity 4 minarety (vyšší 64m) s celkem 10 ochozy (Süleyman byl 10. sultánem z osmanského rodu a 4. od dobytí Istanbulu). Mešita bývala součástí rozsáhlého komplexu, do něhož dále patřila medresa, lázně, vývařovna pro chudé, karavanseráj, špitál a obchody. Za mešitou se nachází zahrada, v níž stojí mauzoleum sultána Süleymana a jeho ženy Roxelany. V zahradě pohřben i architekt Sinan.

6. Galata Kulesi. Galatská věž. 36m vysoká věž z 1348. Postavena Janovany pro protipožární hlídky. Neopakovatelný pohled na Istanbul (v městě je asi 3000 mešit). Pozn.: Čtvrť Galata byla od 1261 ovládána Janovany. Císař Michal Palaiologos ji Janovanům daroval, čímž vyjádřil svoji vděčnost za jejich pomoc při obnově císařství. Janované v Galatě vybudovali na Byzanci zcela nezávislou kolonii s vlastním obchodním přístavem a opevněním. Během dobývání Konstantinopole Turky 1453 Janované zachovali neutrální postoj, což sultán Mehmed Dobyvatel ocenil ponecháním jejich obchodní a náboženské svobody. Museli však odevzdat zbraně a zbouzrat hradby.

7. Dolmabahce Sarayı. Poslední rezidence osmanských sultánů. Nákladná stavba z 1843–1856 ve stylu turecké renesance (nemalou mírou přispěla ke státnímu bankrotu 1876). 285 komnat, 43 sálů. K výzdobě použito 14t zlata a 40t stříbra. V paláci největší trůnní sál na světě. Z 36m vysoké kopule visí největší lustr na světě (4,5t). Zhotoven z křišťálu a osazen 750 svíčkami. Dar britské královny Viktorie. Většina komnat vybavena dobovým nábytkem.

Pozn.: Bospor. Průliv mezi Černým a Marmarským mořem. Délka 31,7 km, šířka 640–3700m, hloubka 28–121m. Na povrchu teče méně slaná voda z Černého moře (1,8–2%, asi polovina slanosti oceánských vod) do Marmarského, u dna proudí slaná voda až z Egejského moře (3,7%). Průliv překlenut dvěma mosty – Bogaz Köprüsü (dokončen 1973, rozpětí 1074m, celková délka 1560m, podjezní výška 64m, 6 jízdnic pruhů), Fatih Sultan Mehmet Köprüsü (dokončen 1988, rozpětí 1090m, celková délka 1510m, podjezní výška 64m, 8 jízdnic pruhů). Průlivem ročně propluje 38.000 lodí. Jméno úžiny (Bosporus, tj. kravský brod) odvozeno z bájného příběhu o dívce Íó. Íó byla dcerou říčního boha Ínacha, která se zalíbila nejvyššímu bohu Diovi. Když Dia u ní přistihla manželka Héra, proměnil ji rychle v krávu a předstíral, že si chce nadojit mléko. Héra mu nato slíbila, že se jako správná manželka postará, aby měl čerstvé mléko vždy, kdykoliv bude mít chuť, a obratnými řečmi ho přemluvila, že jí tuto krávu daroval. Aby proměněné Íó nemohl vrátit podobu, postavila k ní na stráž stookého pastýře Arga. Zeus však poslal za Argem boha Herma, který mu zahrál tak nudnou píseň, že ho uspal a pak zabil. Héra nato stvořila obrovského ováda, který zahnal začarovanou Íóu až k západnímu moři, jež později dostalo po ní jméno (dodnes se jmenuje Iónské). Odtud pak Íó utekla před jeho žihadlem až na samý východ pod Kavkaz, kde jí zahradila cestu skála, na které byl přikován Titán Prométheus. Ten jí poradil, aby se snažila dojít do Egypta, tam že se zbaví ováda a dostane opět lidskou podobu. Po dlouhých útrapách se jí to nakonec podařilo a na březích Nilu porodila Diovi syna Epafa, který se stal egyptským

králem. V Egyptě se jí potom dostalo, stejně jako jejímu synu,
božské pocty.

28. pátek 1.8.2003, 500 km: Edirne:6.00 -
TR.Kapikule/BG.Kapitan Andreevo:30/6.30-9.30 - Haskovo:100/11.30
- Plovdiv:80/13.00 - Sofia:130/15.00 -
BG.Dragoman/YU.Dimitrovgrad:70/16.30-18.30 - Pirot:30 -
Niš:60/20.30.

29. sobota 2.8.2003, 820 km: Niš:6.00 - Beograd:230/9.30 - Novi
Sad:80/11.00 - Subotica:100/13.00 -
YU.Horgoš/H.Röszke:30/13.30-15.00 - Szeged:20 -
Kecskemet:90/16.30 - Budapest:90/18.00 - Győr:180/20.30.

30. neděle 3.8.2003, 410 km: Győr:7.00 -
H.Rajka/SK.Rusovce:65/8.30-9.30 - Bratislava:15 - Brno:150/12.00
- Praha:180/14.30.